

– Haralampijeva kajgana

Kolumbo (po svoj prilici rođen u Đenovi 1451; umro u Valjadolidu 1506), pored grafita s “Beogradskog proleća” ’99. godine, u svetu je poznat i po čuvenom jajetu. Naime, po povratku sa dalekih putovanja – kojima, ako i nije otkrio put do Indije, otkrio je nove vodene puteve do sveta koji je dotle bio Evropi nepoznat – neki rodoljubivi plemići su ga dočekali primedbom da, sve i da nije stigao do bitno drugačijih obala, Španija ne oskudeva u drugim odvažnim moreplovcima koji bi takođe otkrili Ameriku. Ne uzvraćajući na takve primedbe, Kolumbo je samo zamolio da mu se donese jedno jaje, te je prisutnima predložio da ga usprave; da ga postave uspravno na stolu, bez ikakvih podupirača i drugih pomagala. Prisutni su se isprva pogledali u čudu, potom su pokušali da jaje tako i postave. Kako u tome nisu uspeali, jaje se vratilo Kolumbu. On ga je onda blago lupnuo šotkom o sto, i jaje je stalo uspravno. Vrlji plemići su tada uzviknuli: “Pa to smo mogli i mi!”. U to Kolumbo nije ni posumnjao, kad im je već pokazao kako. Odonda se sintagma “Kolumbovo jaje” koristi kao izraz za prenosno značenje kao: lako je biti vojskovođa posle bitke; lako je biti naknadno pametan.

Iako je sličan slučaj Đorđo Vazari zabeležio koju godinu ranije u svojoj znamenitoj knjizi *Život slikara, vajara i neimara* – gde opisuje kako je Filipo Bruneleski odbio da pokaže maketu buduće kupole velelepne katedrale, i kako je tom prilikom takođe zamolio da mu se donese jaje, da bi, pošto se isto desilo, objasnio da, ako bi pokazao traženu maketu, svako bi mogao da napravi i kupolu – u istoriju je ušlo već pomenuto Kolumbovo jaje.

Po danu Kolumbovog otkrića kontinenta, koji će posle biti nazvan po drugom moreplovcu, Amerigu Vespučiju – jer se čini da je ukupna plovidba kroz život neka vrsta izreke tipa: ko rano rani, sam u nju upada, tj. igra uzajamnih ogledala, i to u nedogled – 12. oktobar se slavi kao Dan američkog starosedeoaca u celom španskogovornom svetu, a i kao Dan španskog jezika u svetu uopšte. Sad ne bismo o tome kako se i na koji način taj jezik raširio među pripadnicima drevnih kultura, čiji preživeli potomci na ogromnom prostranstvu, ipak mogu da se sporazumeju između sebe i kad su im izvorni jezici različiti, a gde je španski zajednički jezik pola milijarde ljudi – uključujući tu donekle i Filipince – bez obzira na izvesne razlike, pogotovo u odnosu na pedesetak miliona građana Španije. Pri tom, oni samo uslovno rečeno govore španski: njega zapravo najpre govore oni koji ga najviše iskripljuju dok ga izgovaraju, iako drugi jezik zvanično i nemaju. Dakle, Andaluzani, koji gutaju slogove a frikativne glasove inače brkaju. Ostali građani Španije govore ili kastiljanski, ili baskijski, ili galicijski, ili katalonski. Ili, pak, svahili. Bez sumnje, i arapski. Kao i kineski, rumunski ili srpski.

Avaj, mi u srpskom govornom području još ne znamo kako se tačno zove opštepoznati Kolumbo, na španskom *Cristóbal Colón!*

Ime mu se pojavljuje kao Kristobal, kao Kristifor, kao Hristihor pa čak i kao Kristofer. Ali to i nije najporaznije, čak ni nakon više od pet stotina godina od tzv. otkrića Amerike, i nakon više od četvrt veka od osnivanja katedre za iberijske studije na Filološkom fakultetu Beogradskog univerziteta. Porazno je to što se u okviru pomenutih studija ne radi na ustaljivanju jedinstvenog rešenja.

Šta tek onda reći za prevode samoukih prevodilaca, bez obzira što je njihov rad ponekad sasvim zadovoljavajući. Uostalom, ni fakultetska diploma ne jemči tačno znanje izučavanog jezika, kao što ni sopstveni jezik nije uvek pravilno naučen. U takvim okolnostima, neizbežan je zbnjujući šareniš čak i kod prevođenja osnovnih naziva, pojmova ili imena.

Tome doprinosi i pravilo Matice srpske, po kojem je način pisanja ili/i izgovaranja koji se već ustalio, ma kako nepravilan bio, stariji, u smislu pravopisnog starešinstva od načina na koji bi školovani stručnjaci za pojedine jezike – nekada izuzetno retki ili nepostojeći u ovoj sredini – mogli da obrazlože i odbrane pred običajnim pravom u etimološkom, fonetskom i svakom drugom smislu.

Kako su imena pisaca Zlatnog doba Španije, ili velikana španskog slikarstva, po svoj prilici u srpski ušla preko francuskog ili nekog posredničkog jezika, mi i dalje govorimo o Lopezu de Vegi i o Velaskezu (*López de Vega; Diego Rodríguez Silva de Velázquez*). Izuzetak je, kaže Matica, toponim Saragosa (Zaragosa).

Fonema “z” kao mentalne alatke, ili naprosto fizičkog zvuka, u španskom jeziku, međutim, nema. Naprotiv, u samoj Španiji se slovo “z” (uostalom, kao i slovo *c* u određenim sklopovima) izgovara još i snažnije od običnog slova “s”. Da se podsetimo, pri tom, najprihvaćenije definicije samog fonema: to su osnovne teorijske jedinice za izučavanje fonske-fonološke ravni određenog ljudskog jezika. Među merilima za određivanje šta čini a šta ne čini fonem jeste i njegova distinktivna funkcija. “P” i “b”, koji se na nizu jezika u Kini doživljavaju kao pozicione varijacije istog fonema, u španskom imaju distinktivnu funkciju, kao što tu funkciju ima čak i jedno jedino “r” u sredini reči a u odnosu na jedno jedino “r” na početku reči, ili čak u odnosu na udvojeno “r” (“rr”) u sredini reči. Na španskom nije isto *pera* i *perra*: jedno je kruška, drugo je kučka. S druge strane, španski ne pravi razliku između “b” i “v”; da sad ne otvaramo pitanje da li je to razlog zbog kojeg su razne reči koje se u španskom pišu sa “b”, na srpski transkribovane sa “v”, kao na primer Havana, Kordovljanin (*La Habana, cordobés*).

I kao što se u španskom “b” i “v” izgovaraju istovetno, tako se izgovaraju “č” i “ć”, s tim što je u samoj Španiji, a za razliku od Hispanske Amerike (znači, u zemljama Latinske Amerike u kojima se govori španski, a ne portugalski ili francuski) taj izgovor ipak mekši. Kad govori Španac, reklo bi se da kaže

“mućo” (*mucho*, u značenju “mnogo”), a kad govori Meksikanac, Venecuelanac ili Argentinac, reklo bi se da kaže “mućo” (*mucho*, u značenju “mnogo”). Nažalost, tek tu nema doslednosti kod transkribovanja: ovamo se piše Čile, ovamo Maćado – što bi još i imalo izvesnu logiku, pošto je prvo ime jedne latinoameričke države, drugo je ime španskog pesnika – ali, isto tako, piše se i Konča (*Concha*, španski nadimak ženskog imena *Concepción*) a i ća-ća-ća (naziv latinoameričkog plesa *cha-cha-cha*).

Umberto Eko, koji iako erudita ipak nije ni lingvista ni leksikograf, pre nego što je romanom *Ime ruže* postao planetarni predstavnik uspešne profesorske literature, u knjizi *Otvoreno delo* iznosi stav da je svako tumačenje književnog dela valjano, samo ako je dosledno prevedeno.

Doslednosti prilikom prevođenja sa španskog nema ni kad su još neki plesovi u pitanju, kao recimo tango. Iako bi kao putokaz mogao da posluži bolero (volim razna bolera), kod tanga ne znamo šta da kažemo: volim brazilska tangâ, ili pak argentinske tangose? Volim li ih isto koliko i gaučose? Ili put do postojbine tangosa i gaučosa staje previše pezosa?

Peso kao nacionalna valuta Argentine i još nekih zemalja tog dela sveta, gde – kao što je već rečeno – dodatno nema glasa “z”, mogao bi da bude pod istim padežnim režimom kao i pomenuti bolero. Kad se stvari ne reše na vreme, vreme će ih nerešene umnožavati u nedogled. Teško je iskoreniti ono što se jednom pogrešno zapati. Posle toga sve drugo je krv, znoj i suze; čista patnja. Pogotovo za uši: njih para taj neki peso, na stranu to što je i to para po sebi. Na ovom mestu valja priznati da i poneki od nas, četujući sa svojim najrođenijim tamo, brižno pitaju odavde a je l’ imate dovoljno pezosa, ili da vam pored ajvara sledeći put pošaljem i kikersice sa Bulevara? Odgovor obično glasi, hvala, kevo, čuvaj ti dindiće, to nama ovde ništa ne znači.

I ne znači, kad je žargon posebno poglavlje.

Kad za ovladavanje njime treba imati opštu kulturu, bar na više jezika.¹

---

1 Povodom žargona i uopšte, jedan kolega ume čak i da se preigra, kao Dastin Hofman kad glumi tronutost prilikom primanja nagrade za ostvarenu ulogu. Premda je iskreno tronut, on se tom prilikom, odista istinski, najpre zahvaljuje majci za svoj postignuti uspeh u ulozi transvestita ili autističara. Taj kolega je nedavno preveo čak i ime glavne junakinje romana kolumbijskog pisca u kojem se ona zove Rosario Tijeras (u izvorniku Horhea Franka, Rosario Tijeras). Naravno da kolega zna da ta reč na srpskom znaci “makaze“. Zato je naslov romana i preveo po imenu glavne junakinje, Rosario Makaze. Kao kad bi se članovi porodice o kojoj Garsija Markes piše u megaromanu *Sto godina samoće* u prevodu prezivali Dobar dan...

I ma koliko taj prvi prevod sage o Buendijama bio manjkav, hvale je vredna snaga prevodioca da Markesove likove učini raspoznatljivim i u prevodu na još jedan jezik, pri čemu je hispanistika tada tek bila u povoju, uprkos barem dva do tri prevoda Servantesovog *Kihota* (o čemu će takođe biti reči u ovom prilogu, napisanom povodom časti koja je njegovoj autorki ukazana kad je pozvana da saraduje na obeležavanju jubileja časopisa *Mostovi*, koji u protoku vremena zaista uspostavlja mostove, i tako četrdeset godina).

Pre toga, ipak treba reći da su jednako hvale vredne i one kolege koje su tako nenasilno u srpski jezik uvele, bezmalo kao da su u narodu prevoda i nastali, likove iz bajke, baleta, ili stripa, odn. crtača: Crvenkapica; Krcko Oraščić; Duško Dugouško...

I kad se sad pojavljuje još i katalonski, unapred oboleo od endemske anamneze na ovim prostorima, gde, s druge strane, ima više prevodne književnosti, nego domaćih književnika prevedenih na strane jezike. Prevoda stranih autora kapitalnih dela, ili pak dela u potpuno zasebnim segmentima, zaista ima u zadivljujućim razmerama, ne ulazeći sada ni u uslove pod kojima prevodioci rade kod nas, još manje u predloge koje smo, opet neki od nas, davali dežurnim poslenicima zvanične kulture, na osnovu saznanja o iskustvima drugih zemalja, zahvaljujući pre svega znanju jezika, a o tome kako se i po kojim modelima i merilima mogu strani izdavači podstaći na objavljivanje prevoda domaćih autora, čija bi im se dela predstavljala recimo jednom godišnje, takođe prema jasno utvrđenom odabiru tih mogućih izdavača. Sve u osnovanoj želji da naša književnost sistematski progovori i ostatku sveta.

Katalonski se, na radost još nekih od nas, među nama sad dodatno pojavljuje. Ali, opet, zbrda-zdola. U stvari, izgleda kao naši postojeći izdavači, o čemu je inače već pisano: jedan izdavač je hrom, drugi razrok, a treći jedva diše ili nosi rasparene čarape.

Jedan izdavač ima sredstva ali nema program. Drugi izdavač ima program, ali nema parica ni za lektora. Treći ponekada ima sve, počev od poslovnog prostora, ali tada ne zna šta će još i sa knjigom.

A na sve to, još i taj katalonski, što ga znaju oni koji ga ne pišu, a prevode ga oni što ga ne znaju...

Nobelovac Klod Simon, smatrajući da je stvarnost istrgnuti plakat preko plakata, pisao je u zagradi unutar zagrade. Za razliku od Marsela Prusta, koji je tokove svesti pratio rečenicom na desetak stranica. Stvarnost je možda i sama svest, čak i u fusnoti.

U prevodima sa katalonskog sada se najzad može naići na pravilnu transkripciju imena čudesnog slikara koje se u izvorniku piše *Joan Mirò*, a izgovara se Žuan Miro. Ali zato, najrasprostranjenije ime na katalonskom, *Josep*, biva transkribovano ili kao DŽ, ili kao O, dakle kao Džozep. Iz ko zna kojeg razloga, pošto bi inače trebalo da bude Žuzep...

No, i dalje po Kataloniji. Mi u prevodima sa španskog još ne znamo ni kako reći za glavno šetalište u Barseloni, glavnom gradu Katalonije, pa ni kad je i na katalonskom i na španskom isto: Ramblas. Hoćemo li reći šetao sam Ramblasima, Ramblama ili Glavnim šetalištem?

Ne zna se još toliko toga, počev od, na primer imena katedrale, nazvane po svecu koji je možda i nama poznat (da li u transkripciji izvornika, da li u potpunom prevodu naziva), pa do toga kad i da li kurziv uopšte.

Jednom mi se desilo da u izvorniku stoji *nacionales* kao imenica, ne kao pridev. Nije stajalo “nacionalisti”, iako su najpre to bili. Bili su frankisti, ali oni nisu ni tako označeni. Nacionalista na španskom se kaže *nacionalista*. Avaj, pošto Rosa Montero u romanu *Ljudožderova kći* frankiste, kao pristalice

protivničke strane, označava na način koji kod kuće kao da je dovoljno rečit a da pri tome ne odvlači pažnju sa osnovne radnje raspirujući stare strasti oko bolnog bratoubilačkog sukoba – možda poslednjeg rata koji je među neposrednim učesnicima iz celog sveta vođen iz istinske vere u bolje čovečanstvo – moje je rešenje bilo “nacionalci”; uostalom, naslov jednog inače sjajnog filma preveden je kao “Devojka za zbogom”. Taj roman Rose Montero, koji se prevashodno odnosi na roditelje i decu u protoku istorije i hormona, uvršćen je među sto najboljih romana na španskom jeziku do novog hiljadugodišta. Moj smisaoni neologizam nije, međutim, naišao na razumevanje: ta ukleta braća iz *Derviša i smrti*, koja se kod smirenog Meše Selimovića ubijaju čak i zbog toga što im ni prevod nije potreban...

Kao olakšavajuća okolnost po mene, za taj moj prevod se tada pomislilo – ako je uopšte pročitano – da i nije tako rdav, kad se uzme u obzir da pojma nemam. Naravno da ga ne mogu ni imati. Jer mi je to ipak sporedno u odnosu na jedno ribarsko naselje, sada u inostranstvu.

To naselje se zove Donja Lastva. Iznad njega je, u Boki Kotorskoj (*specifically* Montenegro) Gornja Lastva, do koje se stiže kozijim ili pak asfaltnim putem do vrha brda, i dalje sa mirisom mora, ali i usputnih kozica. Gornja Lastva, sa sve kamenim krovovima tj. pločaricama za sve vremena – i tamo zapuštena – sada i ovde me navodi na razmišljanje i o jednoj nedavno pročitanoj pesmi. Pesa je posvećena pesniku koji je najzad priznat i kao romanopisac. Ime tog argentinskog pesnika koji je inače predavao španski u Beogradu, gde je prevodio i Vaska Popu na španski, glasi Huan Oktavio Prens. On je još 1968. u časopisu Filološkog fakulteta “Znak” objavio članak o tome zašto se *Serbia* na španskom ipak piše sa “b” a ne sa “v”: srpski narod je čak i u palatalizaciji ponosit; *servus* na latinskom znači sluga, rob.

Naš pesnik jednu svoju pesmu posvećuje i tom zajedničkom Huanu, s tim što ga preimenuje u Oktavijana, a u toj pesmi se pominje još i “dona Elvira”.

Pesnik je valjda mislio na Prensovu životnu saputnicu, i tamo i ovde poznatiju pod nadimkom “Čikita”. Dona pak ne postoji ni u starofrancuskom. Za vreme studija, profesor Drašković nam je objasnio da nema ni done (jer bi to zvučalo kao italijanski) a ni donje (jer bi to zvučalo kao podnožje). Profesor Drašković nam je kao šef katedre tadašnje romanistike objasnio da je najbolje da se svi skupa držimo *Speva o Rolandu*, a svakako i *Gorskog vijenca*; ama kakve gospe!

U izvorniku, s oprostjenjem, *doña*, tj. donja.

Toliko o Kihotu ili Kihoteu.

No, u redu: nećemo dalje da cepidlačimo.

Pa ni u vezi s tim što se onaj koji se borio protiv svakojakih vetrenjača fakat zvao Kihote. Nenaglašeni samoglasnik poslednjeg sloga prvi pak otpada u svakoj borbi. Šta tu da radimo?

Šta da se radi još i sa “tangoom”, a posle “Poslednjeg tanga u Parizu”, ili pak sa Pikasom, koji se pod majčinim prezimenom proslavio u glavnom gradu Francuske, gde se zvučni naglasak po pravilu stavlja upravo na poslednjem slogu, kod Pikasoa.

Ne, nećemo da cepidlačimo.

Ono: ñ na španskom je “nj”; ono, predlog Ministarstvu, bio je još jedna vetrenjača.

Taj predlog se zasnivao na tačnom razgraničenju parametara. Da ne bude opet kao kod zlosrećne nacionalne penzije, potpuno naopako izvedene uprkos dobrim namerama. Kojima je i pakao popločan.

Takozvanim nacionalnim penzijama stvorena je pre svega zla krv među kolegama, pa i u nizu drugih delatnosti. U nizu delatnosti srodne krhkosti a trajnog dometa: pesma, slika, Hamlet. Pitanje glasi: može li se delati uopšte, a da delanje ne bude večito i protiv sebe samog. Polazno pitanje glasi: mogu li se pojmovi kao takvi razgraničiti.

Može li se razgraničiti šta je socijala – u prevodu, dodatna beda – a šta pa stvarna zasluga, pa da se preciznim sabiranjem bodova po jednom i po drugom osnovu dođe do manje proizvoljnog ishoda, makar sve skupa ostalo i dalje pomalo jadno?

Dok ne dođemo do tog odgovora, šire metafizičke primene, ja se ipak vraćam na temu.

Čitam neki dan knjigu u kojoj glavni junak razmišlja o odlasku na Korsegu. Pre toga mi je na prošlogodišnjem Sajmu knjiga pažnju privukla knjiga u kojoj njen glavni junak kaže kako je njegov otac otvorio valjda pekaru, čim se u mesto radnje doselio iz Henove. Nikako ne bih da cepidlačim, ponavljam, ali meni se čini da su posredi Korzika i Đenova. Uprkos tome, moram da priznam kako ne znam razne druge lokacije. Ne znam, između ostalog, taj neki zabiti lokal u kojem bivša operska pevačica peva ariju iz “Ljubavnog napitka”, dok u tom prevodu lokal nazvan po čuvenoj ariji postoji kao “Eliksir ljubavi”.

Znam samo da previše znam.

Pogotovo za prevodioca.

Ali isto tako znam da zato i uspostavljamo mostove.

Uspostavljamo mostove iz izazova do saznanja i nazad; neprekidno istražujemo obale.

Nije isključeno da je i Kolumbo bio pre svega prevodilac.

Za njegovo jaje ćemo već nekako.

Valjda kao i za sopstvene kajgane i druge Haralampije.
Sada, da se još jednom zahvalim na pozivu *Mostova* i izvan fusnote.

A pre svega, da čestitam Redakciji.

Čestitam!

Moi, the go-between, uvek siempre.

Silvija Monros-Stojaković, pisac i prevodilac, objavila je nekoliko autorskih knjiga i veliki broj prevoda iz beletristike i humanistike sa španskog i katalonskog, među kojima su najznačajniji *Školice* Hulia Kortasara, *Sutra u boju misli na mene* Havijera Marijasa, *Evropa i ideja nacije* i *O ljubavi* Hosea Ortega i Gasete, Horhe Luisa Borhesa.

